

Dejan Pavlović^{1*}
Vilmoš Tot^{2**}

UDC 351.86

343.3/.7

Stručni rad

Primljen: 27. 03. 2020.

Prihvaćen: 29. 04. 2020.

EKONOMSKA BEZBEDNOST KAO FUNKCIJA KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI IZ UGLA STEJKHOLDERA

REZIME: Na organizaciju korporativne bezbednosti jednog privrednog sistema dominantan uticaj imaju stejkholderi. Među njima, najveći uticaj na sistem korporativne bezbednosti imaju unutrašnji stejkholderi i to: vlasnici kapitala, menadžeri, zaposleni, sindikati. Što su poslovi korporativne bezbednosti brojniji i što se sa više aktivnosti implementiraju u različite poslovne procese, to je i uticaj korporativne bezbednosti na krajnje rezultate rada kompanije veći. Cilj ovog rada je da se kroz istraživanje sprovedeno u Departmanu za nabavku, Funkcije za nabavku NIS a.d., dođe do saznanja kako zaposleni u Funkciji za nabavku NIS a.d., kao značajni unutrašnji stejkholderi, percipiraju ulogu korporativne bezbednosti NIS a.d. u njihovom osnovnom poslovnom procesu, kao i da se identifikuju aktivnosti koje je potrebno poboljšati kako bi ekonomska bezbednost poslovanja bila na još višem nivou.

KLJUČNE REČI: korporativna bezbednost, ekonomska bezbednost, stejkholder, unutrašnji stejkholderi

^{1*} Doktorand na Fakultetu za primenjenu bezbednost Univerziteta EDUKONS, master studije završio na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, specijalista bezbednosnog menadžmenta, mejl: dejan.pavlovic@nis.eu

^{2**} Vanredni profesor na Fakultetu za informacione tehnologije i inženjerstvo, Jurija Gagarina 149a, Beograd

1. Uvodna razmatranja

U savremenom poslovanju velikih privrednih sistema – korporacija, ključnu ulogu u poslovanju imaju stejkholderi, jer se kroz prizmu njihovih interesa kreira strategija poslovanja korporacija. Sa druge strane, korporativna bezbednost ima za cilj da štiti interes korporacije, pa samim tim i interese njenih stejkholdera. Gledajući na opisan način, logično bi bilo da stejkholderi, posebno ključni – unutrašnji (vlasnici kapitala, menadžment i zaposleni) rade na tome da što više osnaže sistem korporativne bezbednosti u svojim organizacijama. Međutim, praksa pokazuje da to nije slučaj u većini korporativnih organizacija u Republici Srbiji i u okruženju. Korporativna bezbednost u većini korporacija postoji, ali zadaci koji su joj dati u nadležnost u najvećem broju slučajeva se odnose na fizičko-tehničko obezbeđenje i deo poslova koji se odnose na zaštitu na radu, zaštitu životne sredine i protivpožarnu zaštitu.

Najveći uticaj na organizaciju sistema, u ovom slučaju korporacije, imaju stejkholderi koji poseduju najveću moć, a to su vlasnici i menadžment, koji deluju u okviru korporacije, i država, kao eksterni stejkholder koji propisuje zakonske okvire kojima se uređuje poslovanje u jednoj zemlji. Ova grupa stejkholdera direktno utiče na organizaciju rada i uspostavljanje određenih metodologija rada korporativne bezbednosti, kao organizacionog dela kompanije. Druga grupa stejkholdera, koja ima određeni, možemo reći ograničeni, uticaj na rad i rezultate rada kompanije su zaposleni i sindikalne organizacije, koji kroz svoje svakodnevne radne aktivnosti i realizujući ciljeve svog postojanja mogu da ispolje određeni uticaj na vlasnike i menadžment kako bi se deo poslova iz domena korporativne bezbednosti bolje organizovao ili uredio u cilju zadovoljenja njihovih potreba. Treća grupa stejkholdera su oni koji su u određenom odnosu s korporacijom i imaju znatno manji uticaj na njene planove, rad i rezultate, a to su dobavljači, kupci, razne nevladine organizacije, lokalna zajednica i slično.

Cilj organizacije i uspostavljanja sistema korporativne bezbednosti je zaštita imovine, poslovanja i reputacije određene organizacije. Aktivnosti rada korporativne bezbednosti najčešće rezultiraju sprečavanjem određenih kriminalnih aktivnosti usmerenih na štetu organizacije koja se štiti. Nosioci tih aktivnosti su u najvećem broju neki od gore

pomenutih stejkholdera, pa možemo reći da korporativna bezbednost, kao rezultat svoga rada, često ima direktno suprotstavljanje skrivenim potrebama i ciljevima nekog od stejkholdera sistema u kome funkcionira. Iz tog razloga je odnos korporativne bezbednosti i stejkholdera sistema koji ona štiti vrlo interesantan i višeslojan i direktno utiče na organizaciju i stepen realizacije zadataka korporativne bezbednosti.

Iz tog ugla je vrlo interesantno sagledati međusobni odnos unutrašnjih stejkholdera i korporativne bezbednosti, odnosno uticaj unutrašnjih stejkholdera na organizaciju i rad korporativne bezbednosti, kao i uticaj korporativne bezbednosti jedne organizacije na ciljeve i potrebe unutrašnjih stejkholdera.

2. Stejkholderi

Stejkholder je kovanica nastala od engleskih reči *stake*, što znači interes i *holder* tj. držalac i predstavlja pojedince ili grupe koji su direktno ili indirektno zainteresovani za ostvarivanje ciljeva određene organizacije.

Postoji veliki broj istraživanja sprovedenih u cilju definisanja pojma stejkholder koji je najviše razmatran prilikom proučavanja teorije organizacije, menadžmenta, organizacionih sistema i sistema uopšte.

Različiti autori definišu pojam stejkholdera na različite načine. Najveći mislilac i autor u ovoj oblasti, Edvard Friman (1984), definiše stejkholdere kao „grupu ili pojedince koji mogu biti ili su pod uticajem realizacije misije organizacionog sistema“. Stejkholdere u savremenom organizacionom sistemu čine svi zainteresovani (interni i eksterni) subjekti koji su na bilo koji način povezani sa njim i koji imaju određene interese vezane za njegovo postojanje i funkcionisanje i iz toga izvedena očekivanja ili aspiracije u pogledu performansi preduzeća. Strateški stejkholderi su oni koji su od značaja za poslovne aktivnosti. To su obično kupci, korisnici, zaposleni, isporučioци i neki od članova šire zajednice. Stejkholderi su svi koji su pod uticajem ili imaju uticaj na projekat i njihova uloga bi trebalo da se uzme u obzir za uspešnu realizaciju projekta. Stejkholderi mogu imati različite interese u odnosu na projekat.

Srpski standard ISO 37001 definiše zainteresovanu stranu kao osobu ili organizaciju koja može da utiče, da bude pod uticajem

ili smatra da je pod uticajem odluke ili aktivnosti. Zainteresovana strana može da bude interna ili eksterna u odnosu na organizaciju.

Navedeni autori pojam stejkholdera sagledavaju iz različitih uglova. Međutim, nekoliko osnovnih pojmova definiše reč stejkholder:

- pojedinci, grupe ljudi, ali i organizacije;
- nalaze se u sistemu ili njegovom okruženju;
- imaju uticaj na organizaciju ili ona utiče na njih;
- postoji određen interes za rad organizacije;
- značajni su za poslovne aktivnosti organizacije.

Imajući ovo u vidu, pod pojmom stejkholder u okviru rada podrazumevamo: pojedince, grupe ljude ili organizacije, koji se nalaze u sistemu ili njegovom okruženju, imaju uticaj ili interes za rad sistema, kao i određena očekivanja od rezultata aktivnosti tog sistema.

U pogledu pripadnosti delovima organizacionog sistema, stejkholdere možemo podeliti na interne i eksterne. Interne stejkholdere čine tri osnovne grupe subjekata: vlasnici, upravljači (menadžment) i radnici ili izvršioci. Ove grupe nisu čvrste i nepromenljive, već se i one najčešće grupišu na različite interesne podgrupe promenljivog sastava u zavisnosti od njihovog trenutnog interesa. Eksterni stejkholderi su partneri sa kojima kompanija stupa u najraznovrsnije vidove poslovnih kontakata: kupci, dobavljači, finansijske institucije, asocijacije, državne institucije ili drugi subjekti koji izražavaju više ili manje interese celog društva ili nekog njegovog dela. U radu smo usmereni na unutrašnje (interne) stejkholdere – zaposlene.

Potrebe stejkholdera su različite, zavise od mesta koje stejkholder zauzima u organizaciji ili van nje, od uticaja stejkholdera na rad organizacije ili uticaja organizacije na život i rad stejkholdera. One su u vrlo uskoj vezi i međusobnoj koleraciji sa njihovim interesima u organizaciji, a svaki od interesa stejkholdera prema organizaciji je pobuđen i motivisan nekom od potreba. Deo interesa stejkholdera u odnosu na organizaciju nije vidljiv i često su oni skriveni, višestruki i kontradiktorni.

Dakle, ciljevi stejkholdera u odnosu na organizaciju manifestuju se kroz njihove interese koji imaju svoje korene u zadovoljavanju potreba stejkholdera. Međutim, ciljevi različitih stejkholdera organizacionog sistema su često suprotstavljeni jedni drugima i u praksi je nemoguće ostvarenje svih ciljeva svih stejkholdera u organizacionom sistemu. Da bi organizacija postigla najbolje rezultate, potrebno je zadovoljiti najveći broj ciljeva različitih stejkholdera.

Uticaj stejkholdera na rezultate organizacije zavisi od: njihovog mesta u odnosu na kompaniju i poslovno okruženje; broja drugih stejkholdera na koje mogu uticati; stepena organizovanosti stejkholdera; veličine udela u kapitalu kompanije i drugim značajnim resursima; vlasništva nad poslovnim informacijama i mogućnostima njihove kontrole.

Kada je reč o odnosu nivoa uticaja i interesa, pojedine stejkholderre možemo svrstati u nekoliko tipova:

- Visok uticaj i visok interes – ključni stejkholderi;
- Mali uticaj i visok interes – stejkholderi koji mogu biti značajan izvor informacija;
- Visok uticaj i mali interes – nezainteresovani za rezultate ukoliko direktno ne utiču na njih;
- Mali uticaj i mali interes – ne mogu biti od velike pomoći za poboljšanje rezultata rada kompanije.

Zaposleni u kompaniji koji su u ovom istraživanju dali svoje viđenje dostignutog nivoa korporativne bezbednosti, spadaju u grupu stejkholdera koji mogu biti značajan izvor informacija, jer se operativno bave poslovima od značaja za kompaniju. Oni lično imaju mali uticaj kao pojedinačni stejkholderi, ali visok interes za organizaciju procesa rada u kompaniji i za rezultate kompanije.

3. Korporativna bezbednost

Da bismo definisali pojam korporativne bezbednosti, neophodno je definisati i razjasniti pojmove kao što su korporacija i kompanija.

Iako se često koriste kao sinonimi, pojmovi kompanija i korporacija načelno imaju sledeća značenja:

- u američkom engleskom jeziku, korporacija kao pojam se najčešće koristi za označavanje akcionarskih društava, dok je pojam kompanije širi i obuhvata i druge oblike privrednih društava (npr. Limited Liability Company koja bi odgovarala našem društvu sa ograničenom odgovornošću nije *corporation*, ali jeste *company*),
- u britanskom engleskom (i u zemljama Komonvelta) kompanija se kao pojam najčešće koristi za akcionarska društva koja su osnovana u skladu sa kompanijskim zakonom (*UK Companies Act*), dok se pojam korporacija koristi za bilo koji registrovani subjekat (*incorporated entity*) (npr. *Limited liability partnership* koji bi odgovarao našem društvu sa ograničenom odgovornošću nije *company*, ali jeste *corporation*),
- srpsko pravo ne koristi termine kompanija i korporacija, već privredno društvo koje obuhvata sve pravne forme društava (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo), dok se u teoriji pojmovi kompanija i korporacija i pridevi izvedeni iz njih (korporativni, kompanijski) koriste uglavnom kao sinonimi.

U Velikoj Britaniji ovo društvo (napomena: javno akcionarsko društvo) označava se kao *public company*, a u SAD kao *private corporation*. Engleski pojam *company* ekvivalentan je američkom pojmu *corporation*, dok (mada deluje paradoksalno) engleski pojam *public* približno odgovara američkom pojmu *private*.

Na osnovu navedenog, u ovom radu ćemo pod pojmom korporativne bezbednosti podrazumevati bezbednost Društva za istraživanje, proizvodnju, preradu, distribuciju i promet nafte i naftnih derivata i istraživanje i proizvodnju prirodnog gasa Naftna industrija Srbije a.d. Novi Sad, skraćeno NIS a.d. Novi Sad.

U savremenim uslovima pojam bezbednosti je višeznačan i u odnosu na period 20. veka proširen je sa bezbednosti nacija na bezbednost pojedinaca i grupa, pa samim tim i na bezbednost privrednih subjekata.

„Bezbednost je svojstvo nekog realnog društvenog, prirodnog ili tehničkog subjekta (bića, tvorevine ili stvari) ispoljeno kao uspostavljeno, održano i unapređeno stanje i/ili vrednost, koja se izražava kroz ispunjenost minimuma bezbenosnih standarda svojstvenih tom subjektu, što mu omogućava realnu osnovu za opstanak, rast i razvoj bez obzira na nosioce, oblike, vreme i mesto ugrožavanja.“

Korporativna bezbednost je pojam novijeg datuma nastao u 20. veku u zapadnim zemljama. U zemljama bivšeg socijalističkog uređenja pojam korporativne bezbednosti se javlja u poslednjoj deceniji 20. veka. Brze promene na svim poljima društvenog života, u nauci, tehnici, inovacijama, informatici dovele su i do stvaranja korporacija ili međunarodnih (transnacionalnih) kompanija koje su svoje poslovanje proširile i van granica zemlje nastanka. Za njih je karakteristično da u svom vlasništvu i pod svojom kontrolom imaju veći broj manjih zavisnih kompanija (preduzeća) koje se bave različitim granama industrije i različitim poslovnim aktivnostima. Najčešće su kontrolu nad njima uspostavile kupovinom većinskog paketa akcija ili udela u vlasništvu. Korporaciju karakterišu veoma složena organizacija i veze između samih kompanija članica, što usložnjava poslovanje i usporava mogućnost rasta i razvoja sistema. Ovako strukturirane, korporacije ostvaruju ekstremno visoke zarade, često veće i od budžeta pojedinih zemalja. Organizuju svoj rad na primeni visoke tehnologije u privrednim granama kojima se bave a ujedno za to koriste jeftinu radnu snagu. One su u modernom svetu pokretač mnogih promena, jer su direktno zainteresovane za učešće u tehničko-tehnološkom razvoju određenih proizvoda i za unapređenje procesa proizvodnje. Kao takve, korporacije često finansijski pomažu sportske, umetničke, kulturne i socijalne projekte od značaja za lokalnu zajednicu ili državu, što im učvršćuje položaj, uticaj i značaj za razvoj u tom okruženju. Budući da imaju veliki značaj za razvoj društva, neophodno je preduzeti i odgovarajuće mere kako bi se zaštitilo poslovanje ovih sistema i kako bi se time ostvarili još bolji uslovi i predispozicije za razvoj ljudskog društva. Danas je korporativna bezbednost jedan od segmenata opšte bezbednosti i, shodno tome, sektore javne (državne)

i privatne (korporativne) bezbednosti danas je nemoguće posmatrati odvojeno i bez međusobne interakcije u sprovođenju mera bezbednosti. Potvrda tome je da današnji globalni bezbednosni rizici, kao što su terorizam, organizovani kriminal, korupcija i industrijska špijunaža ne ugrožavaju samo države, već su i te kako usmereni na ugrožavanje privrednih subjekata, pa i korporacija.

Korporativna bezbednost predstavlja sistem zaštite lica, imovine i poslovanja korporacije putem skupa mera, postupaka i radnji koji se sprovode fizičkim obezbeđenjem, tehničkim sredstvima zaštite, uz primenu savremenih bezbednosno-zaštitnih metoda i načina rada. Osnovni cilj sistema je da se kroz uspešno proaktivno (metodom analize i odvratanja) i reaktivno (metodom sanacije nastalih posledica) delovanje eliminišu, odnosno smanje mogućnosti ugrožavanja lica, neovlašćeno prisvajanje imovine i rezultata rada korporacije i na taj način omoguće bezbedni uslovi za stabilniji rad kompanije i povećanje njenog profita.

Ona je poslovna funkcija privrednog subjekta, čiji su zadaci: da prati, analizira i identifikuje potencijalne rizike koji mogu da ugroze poslovanje tog subjekta; da menadžmentu privrednog subjekta pruži tačnu i pravovremenu informaciju o rizicima i pretnjama po sistem i da preduzima mere na sprečavanju uticaja rizika na poslovanje kompanije ili na njegovu potpunu eliminaciju.

U najvećem broju kompanija u Republici Srbiji, ali i u okruženju, sistem korporativne bezbednosti se realizuje kroz poslove fizičko-tehničkog obezbeđenja. Jedan broj kompanija organizovao je sistem korporativne bezbednosti kao sinergiju fizičko-tehničkog obezbeđenja i poslova bezbednosti i zaštite na radu, zaštite životne sredine i zaštite od požara.

Korporativna bezbednost se može definisati i kao oblik organizovanja i funkcionisanja korporacije u sprovođenju mera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu koje se preduzimaju radi očuvanja bezbednosti lica, imovine i poslovanja, a radi očuvanja ekonomske i socijalne funkcije korporacije, kao i radi zaštite svih ostalih vrednosti korporacije od svih oblika i nosilaca ugrožavanja.

U zavisnosti od složenosti poslovnog sistema, njegovih poslovnih aktivnosti, razmeštaja poslovnih objekata (poslovni centri, objekti proizvodnje, skladištenja i prodaje) i broja zainteresovanih strana za razvoj

i aktivnosti sistema u korporativnu bezbednost, osim fizičko-tehničkog obezbeđenja, spadaju i sledeće aktivnosti:

- ekonomska bezbednost poslovanja;
- zaštita informacija i informacionih sistema;
- informaciono-analitička delatnost od interesa za poslovanje i za bezbednost;
- bezbednost i zaštita na radu, zaštita životne sredine (ekologija) i zaštita od požara.

Većina savremenih kompanija u svom sastavu ima izdvojenu funkciju korporativne bezbednosti s posebnim značajem u slučajevima kada se poslovanje obavlja u zemljama sa komplikovanom socijalno-ekonomskom situacijom. Razlog takve poslovne odluke je logičan i sadržan je u realnim potrebama da se zaštiti poslovanje, da se blagovremeno identifikuju sve pretnje, da se smanje rizici, a u određenim slučajevima i da se lakše podnesu štetne posledice.

3.1. Nosioci korporativne bezbednosti u kompaniji

Budući da je korporativna bezbednost sistem mera i postupaka zaposlenih u kompaniji kojima se štite materijalne i nematerijalne vrednosti kompanije u širem smislu, nosioci korporativne bezbednosti su svi zaposleni u kompaniji. Od zaposlenih se očekuje da svoje radne zadatke obavljaju u skladu sa zakonskim propisima i internim pravilima, odnosno važećim standardima i procedurama u kompaniji. Međutim, korporativna interna pravila mogu ponekad usporiti pojedine poslovne procese tako da zaposleni imaju osećaj da bi njihovim zaobilaženjem ili nepridržavanjem mogao da se postigne veći uspeh u kraćem vremenskom periodu. U malom broju slučajeva ovakvo shvatanje je prihvatljivo, ali se radi o izuzecima. Interna pravila u korporacijama (standardi i procedure) postavljena su da bi se smanjila mogućnost rizika nastanka šteta po kompaniju i tačno odredile uloge i odgovornosti svih učesnika u nekom poslovnom procesu. Od zaposlenih se takođe očekuje da svoj

doprinos korporativnoj bezbednosti daju pridržavajući se u svom radu i zakonskih propisa koji se odnose na njihov delokrug rada.

U užem smislu, nosioci korporativne bezbednosti u kompaniji su rukovodilac i lica koja su zaposlena u organizacionom delu koji se bavi korporativnom bezbednošću. Njihov zadatak je da menadžere i zaposlene u kompaniji obuče da poslovanje kompanije učine bezbednim tako što će svoje radne zadatke i poslovne procese izvršavati tako da se minimiziraju svi potencijalni rizici po materijalne i nematerijalne vrednosti kompanije. Rukovodilac korporativne bezbednosti je lice koje je odgovorno za donošenje strategije korporativne bezbednosti i za njeno operativno sprovođenje.

Dobra saradnja sa drugim delovima kompanije je od presudnog značaja za rad rukovodioca i zaposlenih u ovom organizacionom delu. Nemoguće je očekivati da će rukovodilac korporativne bezbednosti ili zaposleni u njegovom organizacionom delu biti stručnjaci za sve poslovne aktivnosti i procese koji se odvijaju u kompaniji. Kako bi oni mogli da prate poslovanje, sagledavaju rizike i daju predloge rešenja ili rešavaju određene poslovne probleme, moraju se rukovoditi pouzdanim i tačnim informacijama, a njih najlakše mogu dobiti u saradnji sa kolegama koji vode ili se bave određenim poslovnim procesima.

U savremenom poslovanju uloga i uticaj korporativne bezbednosti u određenoj korporaciji zavisi od sposobnosti ovog organizacionog dela da participira u ostvarivanju kompanijskih ciljeva i da utiče na operativnu efikasnost poslovanja kroz aktivnosti u različitim poslovnim procesima kompanije i saradnju sa ostalim organizacionim delovima. Bitan princip u radu korporativne bezbednosti je taj da korporativna bezbednost, kao organizacioni deo, ne vodi direktno poslovanje kompanije, već je podrška poslovanju.

3.2. Ekonomska bezbednost kao funkcija korporativne bezbednosti

Ekonomska bezbednost kompanije predstavlja sistem mera, postupaka i aktivnosti koje realizuju zaposleni u kompaniji sa ciljem zaštite ekonomskih interesa kompanije, sprečavanja nastanka ekonomskih šteta po kompaniju i narušavanja njene poslovne reputacije.

Nosioci ekonomske bezbednosti, u užem smislu, jesu lica koja su zaposlena u organizacionom delu korporativne bezbednosti. U širem smislu, za realizaciju mera ekonomske bezbednosti zaduženi su svi zaposleni koji, izvršavajući svoje radne zadatke, mogu doprineti finansijskom rezultatu kompanije.

Sa stanovišta ekonomskih interesa, ekonomska bezbednost je svojstvo privrednog subjekta ispoljeno kao uspostavljeno, održano i unapređeno stanje i vrednost koja se izražava kao ispunjenost i zaštićenost minimuma bezbednosnih standarda svojstvenih tom ekonomskom subjektu, bez obzira na nosioce, oblike i mesto ugrožavanja. Pojednostavljeno, ekonomska bezbednost je stanje odsustva svih oblika društvene, tehničke ili prirodne opasnosti po ekonomske interese privrednog subjekta, a pre svega njegovu imovinu, poslovanje i sve druge vrednosti koje je on na tržištu ostvario dosadašnjim radom.

Ekonomska bezbednost realizuje se kroz aktivnosti lica zaposlenih u organizacionom delu korporativne bezbednosti i to:

- aktivnim učestvovanjem u izradi internih akata kompanije sa ciljem da se u njih ugrade zahtevi koji obezbeđuju kompleksnu realizaciju mera ekonomske bezbednosti,
- proverama potencijalnih poslovnih partnera pre stupanja u ugovorni odnos sa njima i praćenjem realizacije ugovora i sporazuma koje kompanija sa njima zaključuje. Cilj ovih provera pre stupanja u ugovorni odnos je utvrđivanje kadrovskih, organizacionih i finansijskih kapaciteta potencijalnog poslovnog partnera za realizaciju određenog ugovornog odnosa. Provere i aktivnosti na praćenju realizacije tog ugovornog odnosa imaju za cilj smanjenje mogućnosti nastanka ekonomske štete po kompaniju i negativnog uticaja tog poslovnog odnosa na reputaciju kompanije;
- aktivnim učestvovanjem u monitoringu proizvodne, finansijsko-ekonomske i administrativne delatnosti u kompaniji. Cilj ovih aktivnosti je blagovremeno otkrivanje spoljnih i unutrašnjih opasnosti i rizika po kompaniju i preduzimanje mera za njihovo minimiziranje ili potpuno neutralisanje i omogućavanje normalnog funkcionisanja sistema,

- aktivnim učestvovanjem u biznis procesu naplate sumnjivih i zastarelih potraživanja u kompaniji. Cilj ovih aktivnosti je da se identifikuju pravna i fizička lica i njihova povezana privredna društva ili imovina koji bi mogli da se iskoriste za nadoknadu nastale štete kroz nenaplaćena potraživanja od kupaca, a preventivno kroz preduzimanje mera da do sumnjivih i zastarelih potraživanja ne dođe,
- aktivnostima na utvrđivanju činjenica za slučajeve u kojima je učestvovao ograničen broj lica iz kompanije ili van nje, a koji su doveli do: štete po ekonomske interese kompanije i njenu poslovnu reputaciju; raskida ugovornih odnosa sa štetnim posledicama; otkrivanja zaštićenih poslovnih informacija licima van kompanije i preuzimanja ugovora i drugih poslova kompanije od strane konkurenata,
- organizovanjem i sprovođenjem mera verifikacije internih ili eksternih kandidata za upražnjena radna mesta u kompaniji. Cilj ovih aktivnosti je utvrđivanje ispunjenosti zakonskih uslova koje kandidati moraju zadovoljiti da bi bili angažovani na određenim radnim mestima, kao i specifičnih zahteva kompanije za ta radna mesta i
- uspostavljanjem i održavanjem saradnje sa odgovarajućim državnim organima i institucijama i drugim privrednim subjektima u cilju pomoći u rešavanju problema ekonomske bezbednosti koje prevazilaze nadležnosti i zakonske mogućnosti zaposlenih u korporativnoj bezbednosti.

3.3. Ekonomska bezbednost u NIS-u

Na osnovu sporazuma Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije u februaru 2009. godine, ruska kompanija „Gazpromneft“ preuzela je kontrolni paket akcija „Naftne industrije Srbije“ i time postala većinski vlasnik. Odmah se pristupilo reorganizaciji kompanije tako da njena organizaciona struktura odgovara potrebama i sistemu rada kompanije „Gazpromneft“. Tako je prvi put u maju 2009. godine u NIS-u

organizovana Funkcija za korporativnu zaštitu kojoj su u nadležnost dati sledeći poslovi: fizičko-tehnička bezbednost, zaštita informacija i ekonomska bezbednost poslovanja.

Sistem je organizovan po uzoru na sistem korporativne bezbednosti kompanije „Gazpromneft“, većinskog vlasnika NIS-a, odnosno „Gazproma“. Suština ovog sistema su aktivnosti na realizaciji poslova ekonomske bezbednosti, a ostale aktivnosti koje se realizuju u Funkciji za korporativnu zaštitu su podrška realizaciji mera ekonomske bezbednosti.

Ekonomska bezbednost „NIS Gazpromnefta“, kao nova kategorija poslova u okviru korporativne bezbednosti u poslovnom okruženju Republike Srbije i u regionu, organizovana je tada u Direkciji za korporativnu zaštitu NIS a.d., u Sektoru za ekonomsku bezbednost kome su bili povereni gore pomenuti poslovi iz domena ekonomske bezbednosti, kao i poslovi iz domena informacione analitike. Od trenutka formiranja, osim forme organizacije, Sektor ekonomske bezbednosti radi sa nepromenjenim opisima poslova i zadacima.

4. Istraživanje

Na osnovu teorijskih pretpostavki, predmet istraživanja u okviru rada su stejkholderi (u radu ih posmatramo iz ugla unutrašnjih stejkholdera) i njihova uloga i značaj u ekonomskoj bezbednosti, kao funkciji korporativne bezbednosti u a.d. NIS.

U odnosu na definisani predmet istraživanja, osnovna hipoteza u radu glasi: unutrašnji stejkholderi (zaposleni) prepoznaju značaj korporativne bezbednosti kroz njenu funkciju ekonomske bezbednosti.

Teorijski doprinos samog rada ogleda se u sistematizovanom prikazu teorijskog okvira korporativne bezbednosti i stejkholdera (u radu posmatrano iz ugla unutrašnjih stejkholdera). Praktična primena se ogleda u mogućnosti šire primene modela ekonomske bezbednosti koji je zastupljen u a.d. NIS.

U tu svrhu urađeno je pilot-istraživanje sa temom „Prepoznatost dostignutog nivoa ekonomske bezbednosti iz ugla unutrašnjih stejkholdera – zaposlenih u Departmanu za nabavku“.

Instrument je koncipiran za potrebe istraživanja u formi upitnika koji je distribuiran zaposlenima u Departmanu za nabavku a.d. NIS tokom maja 2019. godine. Upitnik se sastojao od 15 pitanja, pet pitanja vezanih za demografske karakteristike ispitanika, koji predstavljaju nezavisne varijable, i 10 pitanja u formi iskaza, koji su ocenjivani na Likertovoj skali od 1 do 5, a koji predstavljaju zavisne varijable.

U Departmanu za nabavku Funkcije za nabavku a.d. NIS ima 52 zaposlena lica, a u pilot-istraživanju je učestvovalo njih 35, što predstavlja 67% od ukupnog broja zaposlenih u Departmanu za nabavku a.d. NIS. Svi učesnici u pilot-projektu su direktno povezani sa procesom nabavke roba i usluga i kroz svoj dosadašnji rad u kompaniji poseduju znanje i iskustvo na osnovu kog mogu da procene ulogu Funkcije za korporativnu zaštitu na zaštiti ekonomskih interesa NIS a.d. u njihovom osnovnom biznis procesu nabavke roba i usluga.

Struktura ispitanika

Polna struktura:

- 11 ispitanika žanskog pola ili 32% ispitanih
- 24 ispitanika muškog pola ili 68% ispitanih

Starosna struktura:

- od 26 do 35 godina starosti – sedam zaposlenih ili 20% ispitanih
- od 36 do 50 godina starosti – 26 zaposlenih ili 74% ispitanih
- od 51 do 60 godina starosti – dva zaposlena ili 6% ispitanih

Struktura stručne spreme:

- Visoka SS 7/2 – devet zaposlenih ili 26 % ispitanih
- Visoka SS 7/1 – 26 zaposlenih ili 74% ispitanih

Struktura po radnom stažu:

- od 6 do 10 godina – sedam zaposlenih ili 20% ispitanih
- od 11 do 20 godina – 21 zaposlen ili 60% ispitanih
- od 21 do 30 godina – četiri zaposlena ili 12% ispitanih

- više od 30 godina – tri zaposlena ili 8% ispitanih

Struktura po radnom mestu:

- direktor departmana – jedan zaposlen ili 3% ispitanih
- direktor sektora – dva zaposlena ili 5% ispitanih
- rukovodilac službe – četiri zaposlena ili 11% ispitanih
- ekspert koordinator – 11 zaposlenih ili 34% ispitanih
- koordinator – 12 zaposlenih ili 35% ispitanih
- stručni saradnik – pet zaposlenih ili 12% ispitanih

Istraživanje je imalo za cilj da se utvrde činjenice u vezi sa tim koliko su stejkholderi, u ovom slučaju zaposleni, upoznati sa dostignutim nivoom ekonomske bezbednosti u kompaniji NIS a.d., kao i da li je u dovoljnoj meri unutrašnjim stejkholderima poznat pojam ekonomske bezbednosti i njene oblasti rada, kao i dobrobit koju ona donosi organizaciji. Model ekonomske bezbednosti koji se primenjuje u a.d. NIS smatramo da može da ima mnogo širu primenu i može postati primer dobre prakse za ostale privredne subjekte u Republici Srbiji, kao i u okruženju.

U svrhu ovog istraživanja kreiran je instrument istraživanja u vidu upitnika gde su ispitanici na Likertovoj skali od 1 do 5 ocenjivali nivoe prepoznavanja datih iskaza vezanih za ekonomsku bezbednost.

Izdvajamo najznačajnije rezultate istraživanja:

- 1) Sistem nabavke roba i usluga u NIS a.d. organizovan je tako da štiti kompaniju od mogućnosti nastanka većih ekonomskih šteta. Na ovo pitanje 64% ispitanika se izjasnilo da se u potpunosti slaže sa konstatacijom, 18% da se delimično slaže, 5% nije znalo odgovor a 14% se izjasnilo da se delimično ne slaže sa konstatacijom,
- 2) U kompaniji se realizuje provera solventnosti potencijalnih saugovarača pre stupanja u partnerski odnos na način koji štiti ekonomske interese kompanije. Sa tom konstatacijom se slaže 82% ispitanika, 14 % se slaže delimično, 5% se delimično ne slaže i nema ispitanika koji ne znaju odgovor ili se sa njim ne slažu,

- 3) Kompanija ima uspostavljen sistem monitoringa realizacije ugovornih obaveza dobavljača koji omogućuje zaštitu ekonomskih interesa kompanije. Nema ispitanika koji se ne slažu sa konstatacijom, njih 5% se delimično ne slaže, 14% ne zna odgovor, 59% se delimično slaže a 23% se slaže sa konstatacijom,
- 4) Učešće predstavnika Funkcije za korporativnu zaštitu u radu komisija za nabavku je usmereno na zaštitu ekonomskih interesa kompanije. Najveći deo ispitanika, njih 73% je saglasno sa ovom konstatacijom, 18% se delimično slaže, 5% ne zna odgovor i 5% se delimično ne slaže sa ovom konstatacijom,
- 5) Učešće predstavnika Funkcije za korporativnu zaštitu na komercijalnim pregovorima sa potencijalnim dobavljačima je usmereno na zaštitu ekonomskih interesa kompanije. Sa ovom konstatacijom saglasilo se 59% ispitanika, 27% se delimično slaže, 5% ne zna odgovor i 9% se delimično ne slaže sa konstatacijom,
- 6) Realizacija politike kompanije u borbi protiv korupcije ima preventivno dejstvo na zaštitu ekonomskih interesa kompanije. Sa ovom konstatacijom se slaže 55% ispitanika, 32% se delimično slaže, 9% ne zna odgovor a 5% se delimično ne slaže,
- 7) U kompaniji je uspostavljen sistem za sprečavanje razvoja korupcije. Sa ovom konstatacijom se saglasilo 50% ispitanika, njih 23% se delimično slaže, 14% ne zna odgovor i 14% se delimično ne slaže,
- 8) Postojeći sistem korporativne bezbednosti je u mogućnosti da identifikuje pojave mogućih korupcijskih kapaciteta. Sa ovom konstatacijom se saglasilo 50% ispitanika, njih 36% se delimično slaže, 5% ne zna odgovor a 9% se delimično ne slaže,
- 9) Postojeći sistem korporativne zaštite je organizovan tako da subjektima odlučivanja pruža dovoljno informacija u cilju identifikacije elemenata korupcije u kompaniji. Sa ovom tvrdnjom se slaže 45% ispitanika, 32% se delimično slaže, čak 18% ne zna odgovor a 5% se delimično ne slaže,

10) Koordinacija Funkcije za korporativnu zaštitu sa nadležnim državnim organima je na nivou koji omogućuje kvalitetnu zaštitu ekonomskih interesa kompanije i suprotstavljanje kriminalnoj delatnosti. Sa ovom konstatacijom se saglasilo 50% ispitanika, 14% se delimično slaže, čak 32% ne zna odgovor a 5% se delimično ne slaže.

U istraživanju, od strane ispitanika nije bilo odgovora „ne slažem se“.

5. Analiza rezultata istraživanja

Na osnovu rezultata istraživanja, može se zaključiti da su ispitanici u osnovi prepoznali dostignuti nivo ekonomske bezbednosti u NIS a.d. kao relativno visok, što je i očekivano, uzevši u obzir da su odgovore davali samo interni stejkholderi – zaposleni. Samim tim je i potvrđena postavljena osnovna hipoteza u radu. Posebno su veoma pozitivne ocene dobile konstatacije pod brojevima dva i četiri. Obe su dobile veći broj odgovora „slažem se“, 82% i 73% sa relativno malim brojem odgovora „delimično se ne slažem“ (za obe po 5%). Prva navedena konstatacija je relativno dobro ocenjena. Od ukupnog broja, 64% ispitanika je odgovorilo da se slaže sa njom, ali se nasuprot tome 14% ispitanika izjasnilo da se delimično ne slaže sa ovom konstatacijom, što navodi na zaključak da ima potencijala za unapređenje stanja u ovoj oblasti. Konstatacija navedena pod brojem tri je dobila najmanji broj odgovora „slažem se“ i od ukupnog broja ispitanika samo je 23% tako odgovorilo, relativno je visok procenat odgovora „delimično se slažem“ i to 59% kao i broj onih koji su odgovorili sa „ne znam“, čak 14%. Ovo navodi na zaključak da u sistemu monitoringa realizacije ugovornih obaveza ima prostora za unapređenje. Petu, šestu i osmu konstataciju u nizu možemo oceniti kao pozitivno prepoznate budući da se sa njima saglasilo više od polovine ispitanika, a još oko 30% se delimično slaže. Za konstatacije pod brojevima pet i osam se 9% ispitanika izjasnilo sa „delimično ne slažem“, za šestu konstataciju je 5% ispitanika navelo da se delimično ne slaže.

Sa konstatacijom koja je navedena pod brojem devet u nizu se slaže 45% ispitanika, što uz 32% odgovora „delimično se slažem“ možemo oceniti kao pozitivno prepoznatu. Međutim, budući da se 5% ispita-

nika delimično ne slaže sa ovom konstatacijom i da čak 18% ispitanika ne zna odgovor, smatramo da je potrebno uložiti više napora kako bi se u ovoj oblasti stanje bolje prezentovalo zaposlenima.

Kao najlošije prepoznate od strane zaposlenih pokazale su se sedma i deseta konstatacija. Obe su dobile relativno mali broj odgovora „slažem se“ po 50% i manji broj odgovora „delimično se slažem“ 23% i 14%. Za sedmu konstataciju uočeno je 14% odgovora ispitanika koji se delimično ne slažu, a kada je reč o konstataciji broj deset, za isti odgovor se opredelilo 5%. Međutim, obe konstatacije beleže prilično visok procenat odgovora „ne znam“, te kod sedme on iznosi 14% a kod desete čak 32%. Kao zaključak možemo navesti da su ove dve konstatacije najlošije prepoznate od strane zaposlenih i da ima velikog potencijala za unapređenje sistema za sprečavanje razvoja korupcije, te da je potrebno više raditi na promovisanju saradnje Funkcije za korporativnu zaštitu sa državnim organima.

6. Zaključak

Na osnovu teorijskih pretpostavki, kao i rezultata istraživanja, možemo zaključiti da su unutrašnji stejkholderi (u ovom slučaju zaposleni u Departmanu nabavke a.d. NIS) u mogućnosti da utiču na stanje korporativne bezbednosti, pa i ekonomske bezbednosti u kompaniji. Isti, kroz svoje aktivnosti u kompaniji i prema kompaniji, stupaju u različite odnose sa organizacionim delovima kompanije i kroz te odnose su u mogućnosti da manje ili više sagledaju stanje ekonomske bezbednosti u kompaniji. Neki od stejkholdera će imati šira saznanja i više podataka o stanju ekonomske bezbednosti a neki manje, što zavisi od intenziteta i učestalosti njihove interakcije sa organizacionim delovima kompanije.

Deo spoljnih stejkholdera, kao što su državne institucije i inspekcijски organi, na bezbednost kompanije će uticati kroz zahteve za poštovanjem propisanih zakonskih normi i regulisanje poslovanja kompanije u skladu sa zakonom. Uticaj vlasnika i akcionara na ekonomsku bezbednost kompanije je ispoljen u onoj meri u kojoj su zainteresovani za bezbednost poslovanja, zaposlenih, izvođača radova i kupaca i u meri u kojoj bezbednost ne shvataju samo kao kompanijski trošak, već i kao njenu investiciju u zaštitu poslovanja.

Zaposleni u kompaniji, preko svojih sindikalnih organizacija, mogu da imaju veliki uticaj na bezbednost kompanije koja se prvenstveno ogleda u insistiranju na ostvarivanju najboljih mogućih uslova za rad za zaposlene.

Veoma važan faktor za unapređenje ekonomske bezbednosti u kompaniji je faktor menadžmenta, koji na strateškom i operativnom nivou vodi i upravlja kompanijom. Kao i kod vlasnika, menadžment koji bezbednost kompanije shvati kao investiciju umnogome može da doprinese razvoju ekonomske bezbednosti kompanije, kao i okruženja u celini.

Uticaj stejkholdera na ekonomsku bezbednost kompanije zavisi od njihovog mesta i uloge u piramidi stejkholdera i to na sledeći način: što se stejkholder nalazi na višem mestu na lestvici, njegov uticaj na ekonomsku bezbednost je po pravilu proporcionalno veći.

Inicijalni rezultati ispitivanja upućuju na zaključak da su najpozitivnije prepoznate konstatacije koje se odnose na aktivnosti Funkcije za korporativnu zaštitu, a odnose se na proveru potencijalnih saugovarača i na učešće zaposlenih Funkcije za korporativnu zaštitu na komercijalnim pregovorima. Ovo je razumljivo, jer su ove aktivnosti u najvećem broju vidljive ispitanicima kroz poslovne procese u kojima učestvuju i oni sa velikom sigurnošću mogu da ocene značaj ovih aktivnosti na zaštiti ekonomskih interesa kompanije.

U grupu najlošije ocenjenih konstatacija spadaju konstatacije vezane za sistem sprečavanja korupcije u kompaniji i saradnju sa državnim organima u suprotstavljanju kriminalnoj delatnosti. Razlog za ovakvu ocenu možemo naći u opštoj bezbednosnoj situaciji u R Srbiji gde je korupcija i dalje na visokom nivou, kao i u činjenici da je u proteklom periodu u NIS a.d. bilo više aktivnosti koje su za svoju posledicu imale lišavanje slobode visokih rukovodilaca kompanije zbog koruptivnih aktivnosti u kojima su učestvovali. Sa druge strane, opšte poverenje građana Srbije u rad policijskih organa i tužilaštva nije na visokom nivou, a takođe i činjenica da se informacije o zajedničkim aktivnostima na sprečavanju korupcije doznaju tek kada dobiju svoj epilog na sudovima.

Na bazi dobijenih rezultata otvara se potreba permanentne edukacije svih stejkholdera u vezi sa ekonomskom bezbednošću, kao i širenje ovog pristupa i preporuka preko spoljnih stejkholdera u širem okruženju.

Literatura

- Simović, S. (2011). *Industrijska špijunaža i zaštita poslovne tajne*. Kragujevac: Grafostil. 209–210.
- Vasiljević, M. (2005). *Kompanijsko pravo - pravo privrednih društava*. Univerzitet u Beogradu: Pravni fakultet. 204.
- Živković, N. (2008). *Određivanje nivoa kvaliteta organizacionih sistema – doktorska disertacija*. Univerzitet u Beogradu: Fakultet organizacionih nauka. 109.
- Stajić, LJ. & Lukić, T. (2011). *Pravo privatne bezbednosti*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu. 15, 209–220.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman publishing.
- Brnjas, Z. (2000). *Strategijski menadžment*. Beograd: Grmeč.
- Turnbull, S. (1996, septembar). Stakeholder Governance: A Cybernetic And Property Rights Analysis. Australian National University: 25th Conference of Economists.
- SRPS ISO 37001. (2017, oktobar). *Sistemi menadžmenta protiv mita- Zahtevi sa uputstvom za korišćenje, identično sa ISO 37001:2016*.
- Boutelle, J. (2004, maj) Understanding Organizational Stakeholders for Design Success. Boxes and Arrows: <http://www.boxesandarrows.com>.
- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_business_entities#State,_territory_or_commonwealth_incorporated
- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_business_entities#United_Kingdom